

Князь русинів. У павутинні інтриг. Книга 1

1349 рік. Великий князь Любарт Ґедимінович, володар Галичини та Волині, повдовів, тому їде до Новгородка брати шлюб з ростовською князівною Ольгою Костянтинівною. Князеві потрібен спадкоємець і вигідні зв'язки, тоді як для юної Ольги цей шлюб — сповнений трепету життєвий крок. Чи зможе вона здобути кохання чи бодай прихильність старшого і такого владного чоловіка?

Гуляючи весілля, князь і гадки не мав, що тим часом давній суперник польський король Казимир оплів його державу павутинням інтриг і зради. За відсутності Любарта бояри здають Казимирові більшу частину князівства. Польський король упевнений, що забере у Любарта Русь. Але всупереч лихій долі князь готовий боротися за свою державу.

ЯРОСЛАВА ДЕГТЯРЕНКО

КНЯЗЬ РУСИНІВ
У ПАВУТИННІ ІНТРИГ

КСД

КНЯЗЬ РУСИНІВ
У ПАВУТИННІ ІНТРИГ

ЯРОСЛАВА ДЕГТЯРЕНКО

КНЯЗЬ РУСИНІВ
У ПАВУТИННІ ІНТРИГ

РОМАН

ХАРКІВ
2022 КСД

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2023

ISBN 978-617-12-9914-6 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Дегтяренко Я.

Д26 Князь русинів. У павутинні інтриги : роман / Ярослава Дегтяренко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2022. — 336 с.

ISBN 978-617-12-9799-9

1649 рік. Великий князь Любарт Гедимінович, володар Галичини та Волині, повдовів, тому їде до Новогрудка брати шлюб з ростовською князівною Ольгою Костянтинівною. Князеві потрібен спадкоємець і вигідні зв'язки, тоді як для юної Ольги цей шлюб — сповнений трепету життєвий крок. Чи зможе вона здобути кохання чи бодай прихильність старшого і такого владного чоловіка?

Гуляючи весілля, князь і гадки не мав, що тим часом давній суперник польський король Казимир оплів його державу павутинням інтриги і зради. За відсутності Любарта бояри здають Казимирові більшу частину князівства. Польський король упевнений, що забере у Любарта Русь. Але всупереч лихій долі князь готовий боротися за свою державу.

УДК 821.161.2

© Дегтяренко А. В., 2022

© Depositphotos.com / bigdan, ВІКТОР, обкладинка, 2022

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2022

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2022

Передмова

Дорогий читачу або читачко! Перед вами книжка, у якій зображено події перших років Довгої війни за галицько-волинську спадщину поміж польським королем Казимиром III Великим та Любартом Гедиміновичем, литовським княжичем і останнім самостійним володарем Галицько-Волинської держави. Ця війна тривала з 1340-го до 1392 року. Попри її істотний вплив на подальшу долю України, до наших часів дійшло вкрай мало подробиць. Українські писемні джерела XIV століття не збереглися, а зарубіжні літописи та хроніки більш ніж лаконічні — лише констатують той чи той факт або подію, не розповідаючи про деталі. Іноді такий літопис укладався через сто-двісті років після подій, тому оповідання містить виразні ознаки легенди або переказування, навіть об'єднання двох різних подій в одну. Мені довелося по крихтах збирати інформацію, користуючись українськими, польськими, литовськими, російськими, угорськими, тюркологічними науковими матеріалами та даними археологічних досліджень. Особливо ускладнювала роботу відсутність точного датування подій. Так само складно було визначити мотиви короля Казимира, які спонукали його протягом стількох років вперто битися з Любартом за західноукраїнські землі; мотиви угорського короля Людовіка, який відступив Казимирові свої права на Галицько-Волинську державу та підтримав його зброєю; причини, через які хан Золотої Орди Джанібек довго утримувався від участі у війні, хоч вважав Любарта своїм васалом. Для мене справжньою несподіванкою стала побічна участь у цих подіях московського князя Сімеона Гордого, який теж мав свій інтерес у конфлікті. Загалом робота над книжкою нагадувала роботу детектива над заплутаною справою.

Попри воєнну тему, ви не знайдете на сторінках книжки описів батальних сцен (окрім облоги Белза 1352 року) з однієї простої причини — середньовічні війни велися переважно невеликими сутичками, шляхом розорення територій противника, або полягали в облозі фортець. Навіть Столітня війна поміж Англією та Францією має лише три значні битви. Зате ви дізнаєтеся про хитросплетіння

середньовічної дипломатії та політичного інтриганства, а також про повсякденне життя середньовічних українців.

З повагою, Ярослава

Розділ I. Тіні минулого

Кров, яка живе в спогадах, склеює століття.

Есхіл

Вересень 1349 року, Волинська земля, місто Володимир

У надвечір'я, коли яскраві денні промені набувають червоно-жовтого відтінку і плавно ковзають втомленим за день світом, у Мстиславовому соборі¹ панував напівморок. Але сонячне проміння просочувалося крізь вузькі аркові вікна, змішувалося з ароматним, сивим димом ладану, і в його золотавому світлі оживали різноколірна кахельна підлога та давні фрески стін, а золоті ризи ікон горіли й мерехтіли, наче в небесному вогні. Ось-ось мала початися вечірня, але в соборі було порожньо й тихо — парафіян не впускали. І навіть служки боязко швендяли, боячись потривожити розкішно вбраного чоловіка з гордовитою поставою і владним поглядом, який, знявши шапку, стояв біля аркосолії² та не зводив очей із саркофага.

Це був Любарт Гедимінович, милістю Божою великий князь Русі³, Галичини та Володимира. Сіро-зелені, обрамлені тонкими віковими зморшками очі князя були сповнені скупих сліз. Там, за товщею каменю, вічним сном спала жінка, у якій полягало якщо не все його життя, то добра половина, краща, як нині він ясно усвідомлював. Богуслава Львівна, його княгиня, його кохання, його незрима опора. «Як змарнів світ без тебе, Бушо, — шепотів Любарт. — Минатимуть зими, квітнутимуть весни, опадатиме ніжний цвіт дерев, і небо заплаче рясним дощем, земля зашепоче травами, заходитиме сонце та сходитиме місяць, тектимуть ріки, тектиме саме життя, але тебе в ньому не буде, кохана. О, навіщо ти пішла, залишивши мене з порожнечою у серці?» — прошепотів він та відвів очі, міцно замружившись і зціпивши зуби, щоб не заплакати від нестерпної скорботи, притулився до саркофага, щоб хоч трохи наблизитися до коханої.

Буша померла торік. Мов свічка, станула за лічені місяці. Любарт дорого заплатив би, щоб вона ще пожила. Але ніщо в цьому світі не

здатне відродити згасле життя. Пам'ять повернула князя в минулі дні, коли він дитиною приїхав на Русь.

У 1323 році померли князі Галичини та Волині — Лев та Андрій Юрійовичі, і їхню державу успадкував кривий небіж Юрій, син їхньої сестри Марії та Мазовецького князя Тройдена. Це припало не до смаку батькові Любарта, великому князеві Литовському Гедимінові, який мріяв узяти під свою руку русинські князівства. Тому запопадливий старий втягнув Русь у такий-сякий союз, пошлюбивши свого найменшого сина Любарта з Богуславою, донькою князя Лева Юрійовича.

Усю довгу дорогу з Литви наставник товкмачив Любартові, що віднині його життя змінилося: щоб стати князем, йому треба взяти шлюб із донькою князя Лева. Маленький Любарт, спантеличений такими надзвичайними перемінами в безтурботному житті, чванливо надував губи, уявляючи, що стане таким самим величним князем, як і тато, а його княгиня буде такою самою красунею, як і мама.

Але у Володимирі Любарта зустріло мале худе дівча, яке чіплялося за материну руку, дивилося на нього з-під лоба, усім виглядом виказуючи, що він їй не до вподоби. Згадалося, як недобре на нього зиркнула ставна й гордовита жінка — княгиня Марія Юріївна, рідна тітка Буші; як насмішкувато його роздивлявся синьоокий хлопчина — князь Юрій, такий самий малолітній шмаркач, як і він сам; як холодно його прийняли великі бояри. А потім були дивний обряд хрещення, після якого йому чомусь дали нове ім'я — Дмитро, і не менш дивне вінчання з маленькою Бушею.

І майже одразу хитрий боярин Дмитро Семенович, на прізвисько Дедько, вихователь юного Юрія, зіпхнув малолітнє подружжя у Болохів. Там, у глушині, вони росли разом, доки не досягли повноліття. Мимоволі Любарт усміхнувся, згадавши, як дітьми вони з Бушею сварилися, а часом і билися, а подорослішавши, довго звалили одне до одного, поки не стали справжнім подружжям, і одразу ж болісно скривився, потер лоба й очі, немов стираючи смуток. Буша ніколи не виставляла на позір своє кохання, але підтверджувала його у найтяжчі хвилини життя. Вона, донька великого князя, стійко зносила з ним зневагу й забуття, бо владний та гордовитий Юрій не родичався з Любартом навіть після того, як

одружився з його рідною сестрою Офкою — невгамовний Ґедимін і тут не упустив своєї вигоди.

А в 1340 році свавільні галицькі бояри, продавшись польському королю Казимирові, отруїли Юрія. На жаль, він не мав дітей, тому його трон успадкувала Буша разом із Любартом. То був складний для Любарта час: його влада була хиткою; половина боярства готова була продатися Казимирові, а сам він вдерся у князівство, розраховуючи захопити його в час безвладдя; могутній хан Золотої Орди Узбек, вважаючи Русь своїм васалом, не міг допустити княжіння Любарта, сина свого супротивника, бо Ґедимін потроху відвойовував у нього русинські князівства. Однак на бік Любарта стало все волинське боярство, а головне — сам хитрий і владний боярин Дедько, який залагодив справу з Узбеком, але за його наказом очолив Галичину — таким був компроміс, який дозволяв Любартові правити. І лише підтримка Буші надала йому сил. Тепер же нема його Буші, а сам він мусить їхати у Новогрудок брати шлюб із князівною Ольгою, донькою ростовського князя Костянтина Васильовича.

Від згадки про наречену Любарт скривився так, мов кислечку з'їв: душа не лежала до шлюбу з цією жінкою, чужою, невідомою, та ще й такою юною, що радше годилася йому, тридцятисемирічному вдівцеві, у доньки, аніж у дружини. Але одружитися він мав із двох причин.

Перша — практична: Любартові потрібен був спадкоємець, бо від Буші не було дітей⁴. А молода дружина зможе народити сина. Тим паче рід її древній, тож це піде на користь потомству.

Друга причина була меркантильна. У 1344 році польський король Казимир відібрав у Любарта Сяннічину⁵ — тоді відбитися власними силами не вийшло, і ані татарські війська, ані брати Кейстут з Ольгердом не змогли прийти йому на допомогу. Довелося поступитися цими землями, проте Любарт вичікував нагоди повернути їх собі. А Ольга доводилася рідною небогою московському князю Сімеонові Івановичу, на прізвисько Гордий, який мав велику прихильність хана Золотої Орди та за потреби міг замовити слівце. Тож цей шлюб на руку ковінька.

Від цих спогадів і думок остаточно зіпсувався настрій, а дивитися на могилу коханої було несила. Тому Любарт, прошепотівши: «Пробач

мені, Бушо. Пробач і прощавай, моя кохана! На тому світі знову побачимося», — квапливо вийшов на обійстя собору, де його чекав почет і скупчилися віряни.

Ледь Любарт з'явився на паперті, як натовп одразу вибухнув радісними вигуками — володимирці любили свого князя, знали, що завтра він їде по нову княгиню, тому щиро бажали йому шлюбного щастя.

Під ці крики Любарт підійшов до молодого боярина, який тримав за вуздечку його коня, зустрівся з ним поглядом і знову відчув журбу — це був двірський^б Дмитро Михайлович, пан^з із Загорова і небіж Дедька. «Уже й Дедька немає на світі. Без нього буде тяжко, він був таким викрутнем, що й чорта одурить! Царство йому небесне!» — подумав князь, щиро шкодуючи за старим боярином, який навесні пішов на той світ. Саме за рекомендацією Дедька він дев'ять років тому взяв у свій почет його небожа, здобувши одного з найвідданіших прибічників.

— Усе забуваю спитати, Дмитре, — мовив Любарт до двірського, щоб позбутися гірких думок, — як почувасться Ксенія Іванівна?

— Чудово, ваша милосте, — усміхнувся Дмитро, і його очі заблищали від щастя. — Тільки от переживає, що попервах не зможе служити у почті нової княгині. Самі розумієте чому!

— Гадаю, її майбутня милість однаково нездатна оцінити, що втрачає, — іронічно мовив Любарт. — А наша милість щиро зичать Ксенії народити здорового хлопчика.

Дмитро притримав коня, а коли князь всівся, скочив на свого та поїхав слідом. На серці в чоловіка було легко й весело — зараз він поїде додому, до коханої дружини та синів. «Бідолашний князь! Досі журиться за покійною княгинею, — зі співчуттям думав Дмитро. — Ох, не приведи мені, Боже, втратити мою Ксенію — я тоді збожеволю і віку собі вкорочу. Що ж, сподіваюся, юна князівна змусить князя забути журбу. А головне — народить йому сина». Він так квапився додому, що пустив коня швидким алюром по вузьких володимирських вулицях. Перехожі злякано шарахалися, тулилися до стін будинків, проте голосно ляяти нахабного боярина побоювалися.

Дмитро в'їхав на обійстя свого двору, де панував гвалт — два хлопчики, весело хихикаючи, штовхаючи та щипаючи один одного, намагалися осідлати собаку на прізвисько Хорс. Це були його сини:

старший Михайло, названий на честь батька, та Іван, названий на честь покійного тестя.

— Та що ж ви робите, збитошники? — гнівно вигукнув Дмитро, шкодуючи старого собаку.

Хлопчики вмить забули про пса й кинулися до батька. Але їх випередив Хорс — підбіг до господаря, радісно повискуючи, і було незрозуміло, чому він більше радіє: господареві чи порятунку.

— Я ж просив не мучити його! — суворо мовив Дмитро. — Хорс уже старенький!

— Ну, ми ж хотіли з ним погратися! — почав виправдовуватися Михайло. — Таточку, не сердься на нас. Ми ж дуже любимо Хорса!

Два бешкетники, мило усміхаючись, любісінько дивилися на батька, ластилися, а молодший взагалі попросився на руки. Дмитро поглянув на старшого сина — семирічний Михайло був дуже схожий на нього. Ті самі млосні карі очі, темне волосся та різкі риси обличчя, щоправда, пом'якшені дитячістю. Перевів погляд на молодшого — Іванкові нещодавно виповнилося шість, і обличчям він більше нагадував матір. Хлопчик, улесливо усміхаючись, тягнув до батька ручки. Дмитро зітхнув, але навмисно не взяв сина на руки. Натомість погладив Хорса, який радо махав хвостом.

На ганок вийшла дружина, і серце Дмитра забилося швидше, ледь він побачив її невисоку постать. Пам'ять повернула його на дев'ять років назад, коли він уперше зустрів свою Ксеню. Їй було шістнадцять, але відтоді не дуже вона й змінилася — попри подвійне материнство та третю вагітність зберегла дівочу тендітність і витонченість та нагадувала невеличку лялечку-мотанку. Лише погляд її очей дивного срібного відтінку набув мудрості й гордовитості.

Ксеня занадто швидко як на вагітну спустилася сходами ганку, підбігла до чоловіка. Її погляд і усмішка виказували палке кохання і водночас видавали журбу, бо завтра коханому треба супроводжувати князя у Новогрудок. Дмитро пригорнув дружину до грудей, без тіні соромливості поцілував.

— Як же не хочеться тебе відпускати! — зітхнула Ксеня.

— Ну, це ненадовго — мене не буде щонайбільше місяць, — поморщився Дмитро. — Я встигну повернутися до пологів. І ходімо вечеряти, бо я зголоднів.

— Я теж дуже зголодніла.

— Ще б пак! Тобі ж за двох треба їсти! — хихикнув Дмитро, погладивши кругленький живіт дружини. — Ходімо, бешкетники! — наказав він синам і повів Ксеню в дім.

У горниці вже стояв накритий стіл, і Дмитро задоволено облизнувся — щоб потішити його перед від'їздом, Ксеня наказала приготувати смачну вечерю. Були смажена гуска, локшина, юшка, пироги з начинкою, зубці⁸, солодкі млинці та медівники. Михайло з Іваном одразу націлилися на медівники й навіть спробували поцупити по одному, але мати вправно схопила обох за ручки, перевернула їх долоньками вгору. «І як не соромно?» — з легкою усмішкою дорікнула вона, кивнувши на брудні долоні. Хлопчики зітхнули й попрямували до батька, якому челядник зливав воду на руки.

Родина сіла вечеряти.

— Ксеню, ну що таке? — запитав Дмитро, помітивши, що дружина задумливо перебирає ложкою юшку.

— Ти говорив із князем?

— Не можу ж я сказати йому, що моя дружина не бажає служити новій княгині! Ну чому тобі так не хочеться бути в її почті?

— Тому що не уявляю жодну іншу княгиню, окрім Богуслави Львівни. Царство їй небесне! А ще мені набридло жити при дворі — гамірно, неспокійно, завжди якісь учти, розваги, полювання, а ще плітки та інтриги серед бояринь, — сухо відповіла Ксеня.

— Для нас це єдина можливість завжди бути разом. Інакше ви всі бачили б мене рідко.

— Ми могли б спокійно жити в Загорові. Хіба нам там було погано? Чи ми стали багатшими, коли почали служити князеві? — нахмурилася Ксеня.

— У нас двоє дітей, і ще одного чекаємо — ми зобов'язані влаштувати їхнє майбутнє, а не дбати про свої зручності. Невже тобі так сильно не хочеться жити при дворі? — серйозно запитав Дмитро, накривши долонею ручку дружини. — Адже ми дійсно завжди разом. А ще мені всі заздять, моя Лельо⁹, бо в усій Русі немає жінки, гарнішої од тебе!

— Не лести мені! — усміхнулася Ксеня. — Поки виростуть наші діти, багато чого зміниться.

— Взагалі прикро, що в Любарта нема синів. Якби були, то наші хлопчики вже були б їм товаришами, а в майбутньому посіли б важливі уряди при молодих княжичах. Але, сподіваюся, після Любартового весілля ця прикрість виправиться. Хочеш розповім, про що шепочеться весь двір? — украдливо й хитренько запитав Дмитро, сподіваючись розважити дружину пліткою. — Кажуть, Любарт квапиться одружитися з ростовською князівною, бо її батько може передумати — до князівни може посвататися сам Ольгерд.

— З чого це? — нахмурилася Ксеня.

— Дійшла чутка, що Ольгерд із Сімеоном не поділили Новгород. А оскільки Сімеон — вірний слуга Орди, то Ольгерд вирішив натиснути на московського князя з допомогою хана — відправив послом свого брата Коріята. Але дуже прорахувався — хан вельми прихильний до Сімеона, тому ув'язнив Коріята й відправив у Москву. Тепер Ольгерд гарячково шукає можливості звільнити брата і згоден відмовитися від Новгорода. Тож охоче одружився б із кривною небогою Сімеона, щоб остаточно закріпити замирення, але його випередив Любарт — із-під самого носа забрав наречену!

— А хіба в Сімеона нема доньок? — запитала Ксеня, бо плітка її не вразила.

— Мабуть, є, але ти, кохана, забуваєш, що перша, нині покійна дружина Сімеона — кривна сестра Ольгерда й Любарта. Не може ніхто з них одружитися з рідною племінницею!

— Мене мало обходять князівські шлюби та спорідненість. Мене більше обходить власна кровинка, — усміхнулася Ксеня, погладивши свій живіт. І одразу ж нахмурилася, згадавши про від'їзд чоловіка.

— Ну, Ксеню, не журися! Якщо бажаєш, то я залишуся з тобою. Гори воно все вогнем! Аби ти тільки не журилася.

— Ні, Дмитрусю, не треба. Та і як ти, княжий двірський, залишишся вдома, коли зобов'язаний слідувати за князем та дбати про його безпеку?! І я — твоя дружина, тож маю слухатися тебе, — з хитрою усмішкою відповіла Ксеня.

— Та ти ж із мене мотузочки сукаєш, кохана, — ще хитріше відповів Дмитро. — Я ж наче м'який віск у твоїх маленьких пальчиках. Але як же солодко бути твоїм із потрухами, моя ладо, — палко мовив він і подався вперед, потягнувся до губ дружини.

У цей час на підлогу впала ложка, і подружжя згадало про присутність синів.

— А тепер мені можна медівник? — попросив Іванко, бо це він навмисне впустив ложку. — Однаково кашу нічим їсти.

Ксеня з Дмитром захихотіли.

— Можна! — дозволив Дмитро та ніжно стис ручку дружини, масненько на неї поглянувши.

Після вечері Дмитро, віддавши тивуну розпорядження по господарству на час своєї відсутності, попрямував до спальні синів. Він безмежно любив цих двох розбишак, пишався ними, дорожив так, як інший князь чи король не дорожить своїм спадкоємцем. Але ніколи не виставляв свою батьківську любов на позір. Обережно прочинив двері й зазирнув у щілину — сини ще не спали, сиділи на ліжку з нянькою. «Час їх до військової науки долучати. А я все відкладаю! Добре, що вони погодки — одночасно вчитися почнуть. Мої ж ви хлопчики! Які ж ви ще крихітки! Он як няньчину казку уважно слухаєте!» — розчулено думав Дмитро, коли хтось знизу поліз у дверну щілину.

Чоловік придушив смішка — це Хорс нахабно пробрався в дитячу спальню, безцеремонно вліз на ліжку та вклався в ногах дітей, зневажливо покосувавши на обурену няньку, яка, схопившись, зібралася відважити йому стусана.

— Не варто! — порадив Дмитро, входячи до кімнати. — Хорс моїм синам за оборонця вночі буде.

— Але, Дмитре Михайловичу, це ж собака! Усюди бігає і в постіль преться! Ще бліх чи вошей нанесе! І шерсть із нього жмутами лізе! — обурювалася сумлінна жінка.

— Ступай! — наказав Дмитро та всівся в ногах ліжка, лагідно почухав Хорса за вухом.

— Тату, а чому ти любиш Хорса більше за нас? — серйозно запитав Михайлик, коли незадоволена нянька вийшла.

— Та Бог з тобою, сину! Що ти таке кажеш?! — ужаснувся Дмитро.

— Ну, ти завжди з ним такий лагідний, усе йому дозволяєш, аж дивно. І мама його теж дуже любить!

— Тому, синку, люблю Хорса, бо завдячую йому життям. І твоя мама теж. Якби не він, то ми б із нею ніколи не зустрілися і в мене б не було вас, — усміхнувшись, пояснив Дмитро.

— Як це так? — Іванко аж рота відкрив. — Розкажи, таточку, будь ласка! Ти няню прогнав, а вона нам казку про царівну розповідала.

Дмитро невесело усміхнувся, бо доля звела їх із Ксенею за дуже гірких обставин, які вони обоє воліли б забути. Але минуле не відпускає й завжди нагадує про себе. Дмитрові не хотілося розповідати синам усю правду — вони були ще занадто малі, тому він вирішив розповісти лише частину:

— Ваша мама — найгарніша жінка в усій Русі, а дівчиною була мов та зоря вранішня, що темний світ першим промінням осяює та зігріває. Покійний князь Юрій Тройденович, той, що князував до Любарта, закохався у неї та викрав із дому, щоб одружитися. Але в нього була закохана зла королева — вона сама хотіла йому дружиною бути, тому наказала слугам відвести вашу маму до Старого Лісу, що під самим Володимиром, і вбити. Але слуги лише поранили її та кинули помирати у снігу — це взимку сталося. Того дня ми з Хорсом пішли на полювання, і це він знайшов Ксеню під снігом. Мов той підсніжник! — усміхнувся Дмитро. — Я забрав її до себе, вилікував та одружився з нею. Тепер розумієте, чому цей рудий викрутень для нас такий дорогий? Якби не він, то ми з вашою мамою ніколи не зустрілися б і ви не народилися б.

Михайло з Іваном здивовано переглядалися, зиркали то на батька, то на Хорса, і в їхніх очах подив перемішався з гнівом.

— А що сталося з тією злиднею, королевою, яка хотіла вбити маму? — хмуричись, запитав Михайлик.

— Вона померла.

— А князь? — запитав Іванко.

— Його отруїли зрадники.

— Так їм обом і треба! — зловтішно вигукнув Михайло. — Чому той князь дозволив вбити маму? Чому не захистив її, якщо любив?

— Не кажи так, синку, — м'яко мовив Дмитро. — Підростеш — краще зрозумієш. А зараз вам обом час спати.

Іванко негайно пригорнувся до батька. Як найменший у родині, він звик до всіх ластитися, звик, що йому дозволено більше, ніж старшому братові, та й брат теж дуже любить його. Дмитро однією рукою обійняв Іванка, а другою пригорнув Михайла, і на очі аж сльози набігли від любові до них.

— Таточку, обіцяю тобі, що дбатиму про маму та братика, поки тебе не буде, — серйозно пообіцяв Михайлик, зазираючи батькові в очі.

— Звичайно! Ти мій найстарший син, мій перший спадкоємець, тож це твій обов'язок — дбати про маму, Іванка і твого ще не народженого братика, — усміхнувся Дмитро.

— А мама хоче дівчинку, — наябедничав Іванко.

— Ні, буде хлопчик! Навіщо нам дівчиська? — зневажливо наморщив носика Михась. — Нам треба хлопчики, воїни, лицарі.

— Ну, я теж хочу хлопчика, але кого Бог дасть, того любитиму не менше, ніж вас двох. А зараз негайно спати — уже пізно. Добраніч! — і, загасивши свічку, Дмитро пішов.

Дійшовши до своєї опочивальні, знову зупинився: у прочинені двері було видно, як Ксеня роздягається з допомогою своєї улюбленої челядниці Любуші. Він мрійливо усміхнувся, а потім нахмурився — у своїй історії він дійсно занадто пом'якшив правду. «Настане день, коли я все їм розкажу. А поки не хочу псувати свого щасливого спокійного життя. Моя Лельо, моє щастя, моя сонячна весна, що відіграла мою заледенілу душу, яка ж ти гарна», — думав він, милуючись дружиною.

Ксеня відчула його погляд. Озирнулася, і її личко освітила лагідна усмішка. Дмитро увійшов до кімнати, не зводячи з дружини закоханого погляду.

— Іди, Любушо, далі я сама впораюся, — наказала Ксенія і взялася за гребінець.

Дівчина відкланялася та квапливо пішла — у неї теж були справи.

— Дозволь мені! — попросив Дмитро, беручи в дружини гребінець. Він обережно проводив ним по густих попелюхастих пасмах, які сягали Ксеніних стегон, бавлячись, лагідно перебирав їх. Від її волосся линув тонкий аромат польових трав, а сорочка зслизнула, оголивши плече, тендітне, біле та ніжне. Кров забурлила в Дмитрових жилах, і він квапливо відклав гребінець, обняв дружину ззаду, поклавши руки на її живіт, жадібно припав губами до плеча.

— Я так кохаю тебе! Я такий щасливий, що в мене є ти, — шепотів він, жадібно вкриваючи поцілунками її плече і шию, гладячи живіт. Ксеня повернула до нього лице, шукаючи губи й замружившись від задоволення. — Ох, він б'ється! — вигукнув Дмитро, відчувши долонею поштовхи.

— Не він, а вона!

— Це буде хлопчик, — дразнячи дружину, мовив Дмитро.

На це Ксеня роздратовано зморщила носика.

— Я хочу донечку! Он у Насті з Петром є донька! Така гарненька, така лагідна, я теж хочу! І не дразни мене!

Боярин Петро з Рудок був давнім приятелем Дмитра та хрещеним батьком Михайла. Друзі взяли шлюби майже одночасно, але в Петра, окрім сина-первістка, була й дочка, тому всякий раз, побувавши в кумів у гостях, Ксеня заздрила їм і мріяла про доньку. І зараз поклала великі надії на свою вагітність.

— Не буду, якщо поцілуєш! — вигукнув Дмитро і, підхопивши дружину на руки, поніс до ліжка.

Згодом втомлений любощами Дмитро заснув, а от Ксені не спалося. Над Володимиром панувала сонна тиша, яку не могли порушити навіть далеке дзявкання собак десь на околицях міста та перегукування вартових. У розчахнуте вікно разом із місячним сяйвом линув вітерець, який ніс із Луги вологу свіжість, напоєну, окрім легкої нотки твані, залишками денного тепла. Цей легіт бавився полум'ям свічки, яку Ксені було ліньки встати й загасити, дразнив його, і на темних стінах поставали химерні тіні. Втім у цьому світлі добре було видно Дмитра.

Молода жінка сперлася на лікоть та із замилюванням задивилася на чоловіка — який же він у неї гарний! Не сміючи торкнутися, щоб не розбудити, Ксеня поглядом лагідно ковзала його обличчям, вбираючи у пам'ять найдрібніші риси, подумки цілувала в губи, очима пестила сильні плечі з тугими вузлами м'язів, широкі груди, до яких так часто з ніжністю горнулася. Не витримавши, намацала долоню Дмитра і обережно підсунула під неї свою. І так само обережно притулилася щогою до його плеча. Душу переповнювало усвідомлення, що в неї немає людини ближчої та дорожчої, ніж Дмитро. Такого, як він, ніхто і ніколи не перевершить і не замінить. Він один такий в усьому світі! Від цих почуттів на очах виступили сльози щастя, а сердечко солоденько зацеміло від самовдоволення. Ксеня мимоволі усміхнулася своїм думкам: «Міркую, як дурне дівча! Але байдуже на все, бо він поруч. І він лише мій! Нікому його не віддам!» Сильніше дмухнув вітерець і загасив свічку. Ксеня обережно посунулася до чоловіка ближче. Крізь пелену сну Дмитро відчув дотик тіла дружини та, щось

сонно пробурмотівши, повернувся на бік і пригорнув її до грудей, міцно оплівши руками. Задоволена Ксеня зручніше вклала голову на його плечі й заснула.

Любуша, вискочивши з дому, завбачливо роззирнулася на всі боки та підтюпцем припустила до стайні, ховаючись у густій тіні від стін. Біля дверей зупинилася, перевела дух і мигцем оглянула себе — чи все гаразд з одягом? Ксеня терпіти не могла убозтва в одязі своєї челяді, тому завдяки її ласці Любуша була вбрана більш ніж ошатно не те що для челядинки, а й для заможної містянки — сукня кроєм, як у знатних бояринь, тобто вузька в плечах і талії, проте з коротшою, вужчою спідницею, із темно-коричневої недорогої вовни, але з обов'язковою запаскою з тонкого, добре вибіленого полотна, витончені шкіряні черевички, яскраві стрічки, рясно вплетені у товсту косу красивого світло-русявого відтінку. Саме ця коса, а ще сині, як волошки, очі, молочно-рожева, гладка, мов порцеляна, шкіра та маленькі, чуттєві вуста кольору стиглої сунічки знадили Дмитрового зброєносця Тимофія, або ж Тимка, як його називали з юності. Це до нього на побачення бігла Любуша.

Тимко не був красенем — худий, цибатий, із геть не миловидним обличчям. Але варто було йому заговорити, як жінки мліли — такий гострий він був на язик і вмів знайти до кожної підхід. Та й природа, обділивши хлопця красою, подарувала йому чудовий оксамитовий тембр голосу, який зачіпав найінтимніші струни жіночої душі. Із цього свого таланту Тимко дуже тішився, бо мав чимало пасій. Але коли побачив Любушу, то вперше в житті відчув щось більше, ніж бажання взяти шлюб у кропиві.

Взагалі на боярський двір Любушу привело горе. Її мати повдовіла, коли дівчині було шість років. Згодом пішла за іншого, але вітчим незлюбив падчерку — з'явилися кривні діти, і чужа дитина лише заважала. Мати спочатку захищала доньку, а згодом стала на бік нового чоловіка. Тому коли вітчим серйозно заборгував Дмитрові, то продав падчерку йому у холопство¹⁰. Дмитро сам не з'ясовував, хто і скільки з селян йому заборгував — цим відав його тивун у Загорові. Придивившись до дівчини, тивун погодився на таку сплату боргу. Тим паче, бояриня потребувала челядинку. Так п'ятнадцятирічна Любуша опинилася у рабстві. Втім жилося їй непогано, бо Ксеня виявилася

лагідною хазяйкою. Та й завдяки розуму, скромності та спритності дівчина швидко здобула її прихильність.

Однак вперше опинившись на боярському дворі, Любуша почувалася зацьковано, не знала, як їй тут житиметься, коли навіть рідна мати зрадила. Тому Тимко розраховував на легку перемогу. Не все склалося так, як бажалося: дівчина знала собі ціну, і коли Тимко спробував безсоромно облапати її, остудила його запал відром крижаної води — надворі саме була зима. Зачеплений за живе хлопець не відступив, але й Любуша виявилася гідним супротивником. Ось так і сталося, що це протистояння жадання та розсудливості переросло у кохання, яке невидимими путами зв'язало цих двох. Уже сплило три роки, а вони й досі гралися у ката й мишку, не маючи сил покинути одне одного.

Переконавшись, що з одягом все гаразд, Любуша ввійшла в конюшню. В середині форкали коні, пахло запашним сіном, кінським потом і гноєм, було темно, і лише через широкі двері та невеликі віконечка під стелею, розчахнуті через теплу пору, лилося яскраве місячне світло.

— Тимку! — неголосно гукнула дівчина.

У відповідь лише тиша. Любуша засмучено зітхнула, вирішивши, що любко запізнюється, і рушила вглиб стайні, щоб її хтось випадково не помітив із двору. Позаду хруснуло сіно, зі спини Любушу обійняли сильні руки, а до шиї допалися гарячі губи. Дівчина на мить завмерла від насолоди, а потім різко повернулася та спіймала губи коханого, линучи до нього всім тілом.

— Я думав, що ти прийдеш пізніше, бо бояриня тебе затримає, — зашепотів Тимко, коли обоє досхочу націлувалися.

— Ні, вона відпустила мене, бо до неї прийшов чоловік, — прошепотіла дівчина і знову допалася до Тимкових губ, але він ухилився.

— От бачиш, який щасливий мій хазяїн — ледь не щоночі товче просо! — паскудненько гикнув Тимко.

— Має право! І, поміж іншим, бояриня страх як тривожиться та непокоїться, бо боярин — чоловік принакний, і чимало жінок позирають на нього жадібним оком. А вона при надії, тож...

— А ти не позираєш? — жартівливо запитав Тимко.

— Та Бог з тобою! Що ти таке верзеш? — обурилася Любуша. — Від хазяйки я бачила лише добро, тож гріх навіть підозрювати таке!

— Дивись мені! Але марно наша бояриня тривожиться — чоловік у ній душі не чує та на інших не дивиться. Я ж усюди його супроводжую й усе бачу.

— Вона теж його кохає до нестями.

— Ех! Мені, безталанному, залишається лише мріяти про таке кохання, — млосно зітхнув Тимко.

— Не прибіднюйся! Ти знаєш, що я тебе кохаю!

— Ах, ні, моя найсолодша ягідко, твоє кохання таке бездушне, таке жорстоке, — палко зашепотів хлопець. — Якби ти, моє любе серденько, мала хоч краплю жалю до мене, нещасного, безмежно закоханого у тебе, то стала б такою лагідною, як мати до немовляти! — При цьому його рука крадькома сповзла з Любушиного попереку на її сідниці. А другою, самими кінчиками пальців, він чуттєво провів по її вилиці, обережно погладив губи, ковзнув до шиї, туди, де поміж ключиць темніла западинка шиї. — Якби ж ти, моя лебідонько, зглянулася та загасила те полум'я, що спалює мені душу. Невже ці солодкі яблучка не хочуть пестоців? — вів далі Тимко, водночас хазяйновито обмацуючи груди дівчини.

— У тебе палає в штанях, моє ладо, — зі сміхом відповіла Любуша й відступила на крок. — А цю пожежу я аж ніяк не збираюся гасити.

— Невже навіть через одяг відчула?! І не шкода тобі буде, коли самі вуглинки залишаться? — не розгубився Тимко та хижо пригорнув кохану до себе, спіймав її уста. А відчувши, що від шаленого цілунку вона обм'якла в його обіймах, підхопив на руки, збираючись віднести у темний куточок стайні. Але дівчина рішуче вивільнилася.

— Любушо, не комизься! — хрипко мовив Тимко. — Скільки можна дразнити мене? Та й завтра я поїду надовго, тож хочу мати приємні спогади.

— Ні.

— Та скільки можна викаблучуватися? З мене вже всі сміються... — вибухнув гнівом Тимко, але одразу осікся, ледь не бовкнувши зайвого, бо інші челядники давно посміювалися, що дівчина водить його за ніс. — Ходи сюди! — наказав він та майже грубо схопив Любушу. Але дівчина викрутилася і з неочікуваною силою відштовхнула його від

себе. Заскочений Тимко не втримався на ногах, послизнувся та ледь не плюснув у гноїще, яке конюх полінувався вивезти з вечора.

— А трясця ж твоїй матері! — заволав розлючений Тимко, бо Любуша вибухнула залиivistим реготом. — Чи ти здуріла? Я ж свій каптан ледь не зіпсував, а він зовсім новий!

— Ох, вибач, Тимку, я не хотіла. Дай допоможу підвестися! — крізь сміх мовила дівчина і простягнула руку.

— Обійдуся! — рикнув хлопець, підхоплюючись. — Занадто високо ти себе ціниш як на холопку! Гадаєш, я просто мрію про тебе? Он донька куховарки поступливіша од тебе... — і затнувся, зрозумівши, що від гніву бовкнув зайвого. Зиркнув на Любушу і радше відчув, ніж побачив, що вона залякла.

— Тимку, от скажи, навіщо ти мені крутиш голову? Ти знаєш, що я кохаю тебе, знаєш, що я безправна раба, то навіщо намагаєшся мене звабити? Навіщо ти, єдина кохана у цілому світі людина, намагаєшся скривдити мене? — спокійно запитала Любуша, але в її голосі прозвучали нотки болю, і Тимкові стало невимовно соромно. — Якщо справді сильно жадаєш мене, то візьми за дружину.

Тимко важко зітхнув, але мовчав. Він давно був не проти одружитися, але... Але він був вільною людиною, а Любуша — рабинею. І це єдина причина, яка стримувала Тимка, — якщо вільний брав шлюб із рабинею, то й сам ставав холопом. Однак краса Любуші зводила його з розуму, а її гідність, яку не змогло зламати навіть рабство, її неприступність так вабили до себе. Тимко починав збирати гроші, щоб викупити кохану, але, назбиравши якусь суму, завжди спускав її то на зброю чи одяг, то на п'янку, то програвав у кості. А останнього разу витратив усе на бурштинове намисто, яке подарував Любуші, бажаючи зробити бодай щось приємне. Дівчина подарунку дуже зраділа — ледь не вперше в житті їй подарували щось, щоб потішити. Втім над спокусником не зглянулася, хоча й носила намисто не знімаючи.

— Якщо я візьму з тобою шлюб, то й сам втрачу волю, — нарешті сухо мовив Тимко.

— Тоді викупи мене! Ти ж знаєш, що не своєю волею я опинилася в рабстві! — вигукнула Любуша. — Навіщо клянешся в коханні, цілуєш, робиш подарунки, якщо не хочеш мене викупити? Хіба я тобі забавка? Хіба ці роки ти упадав за мною, лише щоб лягти разом

у смердючій стайні на брудному снізі? Хіба це твоя мрія, чи ти все ж таки кохаєш мене, Тимку?

— Здається мені, що всі ці роки ти водила мене за ніс, — сухо відповів хлопець, не придумавши пристойного виправдання. — Це наша остання зустріч. Добре, що я завтра їду, — і зібрався йти геть.

— Стій! — пролунало позаду так владно, що Тимко мимоволі підкорився.

Любуша неквапно підійшла до нього. Її обличчя освітив місяць, і було видно, яке воно спокійне — жодної тіні гніву чи образи.

— Візьми, — наказала дівчина і, намацавши його руку, вклала у долоню намисто. — Воно мені не треба — принизливіше за собачий нашійник. — І неквапно пішла геть, гордовито випрямивши спину.

Тимко аж загарчав від злості. Вони й раніше сварилися, але одразу мирилися. А сьогодні неочікувано розсварилися на рівному місці так, що про примирення не може бути й мови. І останнє слово залишилося за Любушею! Від цього в душі ще дужче сколихнувся гнів. Тимко замахнувся жбурнути намисто в купу гною, але потім передумав та сховав у кишеню. «Ліпше проп'ю», — подумав він.

Зі стайні Любуша вийшла поставно, а відійшовши трохи далі, швидко побігла у дім, зупинившись тільки в сінях і важко дихаючи. По щоці скотилася сльоза, але дівчина її стерла. «Марно плакати, — подумала вона. — Така вже моя гірка доля. Нічого! Я впораюся! Я забуду його!» — переконувала сама себе Любуша, у душі розуміючи, що ще намучиться: нехай Тимко і негарний, нехай бабій та пустодзвін, але вона кохає його. Сама не знає чому! За ці три роки ближчої та дорожчої за Тимка людини для неї не існувало, а тепер вона втратила його в єдину мить — не можна пробачати таких слів. Майже нечутно дівчина прокралася в крихітну комірчину поруч із боярською спальнею, де мешкала, і, стараючись не розплакатися, вклалася спати.

На ранок Любуша мусила бути присутньою при від'їзді хазяїна. Звичайно, довелося їй побачитися з Тимком. Вредний парубок ретельно удавав, що не помічає її та демонстративно відвертав свого довгого носа. Любуша теж з усіх сил удавала байдужість, безпристрасно спостерігаючи, як хазяйка прощається з чоловіком.

Стоячи на високому ганку, Ксеня самозабутньо горнулася до Дмитра, раз у раз із журбою зазірала йому в очі, копилила губи, мов ображене

дитя. Дмитро чудово розумів ці маневри, тому м'яко, але твердо попросив:

— Моя Лельо, не треба так! Я сумуватиму за тобою так само сильно, як і ти за мною. Але наберися терпіння — ми ж не навек прощаємося.

— Душа чомусь віщує зле, Дмитрусю. Благаю тебе — бережи себе! Пам'ятай, що без тебе мені не жити в цьому світі, — шепотіла Ксенія.

— Що може лихого статися зі мною на князівському весіллі? — поблажливо усміхнувся Дмитро, ніжно поцілував дружину та нарешті виїхав із двору. За ним із гордовитим виглядом посунув Тимко. Але у воротах не витерпів і озирнувся. І даремно! Бо замість сумного личка Любуша показала йому язика і, круто розвернувшись на каблучках, пішла у терем, знадливо похитуючи округлими стегнами й тугими сідничками. «Ох і стерво! Ну почекай, голубонько, як повернуся, то гарненько провчу тебе», — прошипів Тимко.

Провівши чоловіка у дорогу, Ксеня не знала, куди себе подіти та чим зайняти. Молода жінка то бавилася з синами, то готувала придане майбутній дитині. Але день від дня її гризла журба, а душу отруювали ревності. Взагалі Любуша з Тимком, пліткуючи про господарів, недалеко були від правди — Дмитро дійсно мав успіх серед жінок, так само як і Ксеня серед придворних бояр. Саме з цих двох причин Ксені хотілося полишити князівський двір та оселитися у Загорові, де вони з Дмитром так щасливо прожили перші місяці свого шлюбу.

У розпал цих Ксениних мук несподівано надійшов лист від її найменшого брата Федора, або Ходка, як його називали в родині. Дивлячись на лист, Ксеня хмурилася: відтоді, як вона пішла за Дмитра, брати знати її не хотіли. Особливо це відчуження посилилося після загадкової загибелі батька у 1340 році під час походу Любарта на Польщу. Ксеня здогадувалася, що до батькової смерті доклав руку покійний Дедько, але прямих доказів не було. І от через дев'ять років родичі вперше написали їй.

Жінка розгорнула бѣрест¹¹ — брат просив якомога швидше приїхати в Княгиничі, бо їхня мати Ірина при смерті й дуже хоче її бачити. І просив поквартитися, бо матері дуже зле. На очі набігли сльози, але Ксеня рвучко витерла їх, наказавши:

— Любушо, погукай Дем'яна та починай збирати в дорогу наші з синами речі — ми їдемо у Княгиничі.

— Та навіщо це, Ксеніє Іванівно? — здивувалася дівчина. — Ти ж при надії, як витримаєш дорогу?

— Брат написав, що мама при смерті.

— Ох, Боже мій! Ксеніє Іванівно, дасть Бог, твоя мати одужає, — співчутливо вигукнула дівчина і побігла виконувати наказ.

Та коли про ці плани дізнався тивун Дем'ян, то прибіг лаятися. Це був старий вояка, який із самої молодості служив покійному батькові Дмитра — почав зі зброєносця та дослужився до тивуна. А тепер, коли померла дружина, а діти завели власні родини, усю свою енергію направив на благо Дмитра, від завзяття іноді перегинаючи палицю.

— Куди ти зібралася їхати? — заволав він, вбігаючи в горницю. — Де це бачено, щоб важка жінка у таку далеку дорогу вибралася? Збав Боже, щось із дитиною станеться, то Дмитро Михайлович із мене шкуру живцем здере!

— Моя мама дуже хвора і хоче мене бачити, — повідомила Ксенія.

— Ой! Нарешті! Дев'ять років їй було начхати на тебе, а перед смертю схаменулася, щоб полегшити свою совість!

— Як ти смієш? — розгнівалася Ксеня. — Ти забуваєш, хто перед тобою!

— Смію, бо відповідаю за тебе!

— Я поїду сама, — відрізала Ксеня.

Дем'ян для годиться ще побурчав, але підкорився.

Уже наступного ранку Ксеня, прихопивши синів, їхала до Княгиничів. «Господи, хоч би встигнути! Хоч би побачити маму живою!» — думала молода жінка і все підганяла візника та сварилася з Дем'яном, який вмовляв її пошкодувати себе і не квапитися.

¹ Собор Успіння Пресвятої Богоматері, збудований великим київським князем Мстиславом II Ізяславичем, правнуком Володимира Мономаха, під час його княжіння у Володимирі в 1156 році. (Тут і далі прим. авт.)

² Ніша в стіні храму, де розташовувався саркофаг із похованням.

³ Див. Коментар 1 у кінці книжки.

⁴ Шлюб Любарта і Буші був бездітним. Є непевна згадка про доньок від неї, але доля дівчат невідома.

⁵ Див. Коментар 2 в кінці книжки.

⁶ Посадова особа, яка завідувала управлінням князівського двору, відповідала за безпеку князя, іноді виконувала функції князівського судді та інші доручення. Аналог польського маршалка великого коронного.

⁷ «Панами» в Середньовіччі називали найвищу аристократію, чий рід вирізнявся передусім давністю та шляхетністю і спадковими земельними володіннями. Згодом, приблизно у XVI столітті, «пан» стало ввічливим звертанням.

[8](#) Каша з пророщеного ячменю. Вважалася солодкою стравою.

[9](#) Леля — донька богині Лади, богиня весни та кохання.

[10](#) У холопство могли продати за борги. Такі люди повністю втрачали свободу, і власник міг вільно ними розпоряджатися. Їх називали «челядь», але пізніше челяддю називали найманих слуг.

[11](#) Або берестяна грамота. Використовувалася в Україні як дешевий замітник пергаменту аж до кінця XV століття, коли розпочалося масове виробництво паперу.

Розділ II. Наречена

Яким багатозначним буває мовчання жінки і скільки почуттів часом ховається за порожньою розмовою.

Оноре де Бальзак

Ліс був таким диким і густим, що дерева міцно сплелися гіллям, і в хащі панував таємничий напівморок, подекуди підсвічений млявим осіннім промінням, яке, проходячи крізь жовтаво-зелене листя й досягаючи порослих лишайниками та мохом повалених стовбурів і дрібненьких кущів, створювало химерне золотаве світіння. Здавалося, що і ліс, і вузька дорога через нього ведуть у далеке та невідоме, сповнене чудес тридесяте царство, яке так часто згадують у казках і де панує загадковий володар.

Принаймні такі почуття не покидали юну князівну Ольгу, яка, висунувшись із вікна колимаги¹², сумними очима роздивлялася ліс, досадуючи, що її обоз створює галас. Їй хотілося залишитися у самоті й тиші, зібрати до купи думки, набратися хоробрості перед зустріччю з ніколи не баченим нареченим. Колимага підстрибнула на вибоїні, і Ольга боляче вдарилася скронею об дверцята. Це одразу помітила бояриня Пелагея, яка сиділа навпроти разом зі старенькою нянькою Аграфеною, або Фенею, як змалечку її називала князівна.

— Припини визирати у вікно. Ще лоба розіб'єш! — зовсім нешанобливо зауважила бояриня.

Це була неприємна, вічно чимось незадоволена та заїдлива стара діва. Зате вона уславилася побожністю і доброчесністю, і тому княгиня Марія, мати Ольги, відправила її разом із донькою як дуенью, щоб недосвідчена дівчина, збав Боже, не осоромилася.

— Вона, голубка моя, хвилюється, — заступилася Феня й зітхнула так гірко, наче її юна вихованка помирала. — Воно й не дивно! Везуть у чужу сторону, у ту Волинь, мов на той світ. Кажуть, там безбожні литовці-погани та ляхи-латиняни лютують, а той князь сам поганин, безбожник. Та ще й старий, мов пень трухлявий. Ох, мов ягницю на заклання везуть! — заголосила нянька. — Боже мій, пробач мені, грішній! Але де ж мені, нікчемній, напоумити князя Костянтина...

— Та що ти, дурка, коломесиш? — розлютилася манірна Пелагея. — Ти навмисне лякаєш княжну цими дурними чутками? Ти...

— Припиніть! — несподівано грізно grimнула Ольга. — Уже голова обертом іде від ваших скиглень і повчань! Сидіть мовчки!

Бояриня та нянька досадливо надули губи, але не насміли суперечити, а Ольга знову втупилася у вікно.

На жаль, ані Феня, ані Пелагея не розуміли справжніх причин алярмів князівни. Ольгу не лякали чутки про кровожерливих ляхів-латинян та язичників-литовців або ж іще якісь нісенітниці, які знічев'я вигадував у дрімучій ростовській землі такий самий дрімучий народець, що бачив лише татар.

Для княжни ця поїздка стала найяскравішим враженням за всі сімнадцять років її життя, що монотонно спливало у нескінченному рукоділлі, походах у церкву та постах, рідкісних виставах скоморохів, які вдавалося побачити у великі свята. На жаль, навіть князівське походження не рятувало від нудьги. Тому згоду батька на її шлюб із Любартом Ґедиміновичем, великим князем далеких Волині та Галичини, Ольга сприйняла без зайвих хвилювань і лицемірної дівочої манірності. Хвилювання охопило її пізніше, коли вона трохи більше дізналася про майбутнього чоловіка. Виявилося, що попри хресне ім'я Дмитро він досі називався язичницьким, мав тридцять сім років, був бездітним вдівцем і жив десь за тридев'ять земель, що для Ольжиного оточення вважалося ледь не краєм світу.

Масла у вогонь підлив сват Данило Василькович, князь на Острозі, який прибув до Ростова у супроводі великого почту домовлятися про шлюб — русинські бояри були так чудернацьки, але водночас витончено вбрані, мали приємні манери і були такими освіченими, обхідливими й цікавими в розмовах, що батько і брати поряд із ними здавалися селяками. І разом з тим Ольга відчула, що ця солодкава світськість русинів показова і за нею ховаються гордовитість, владність та нещадність воїнів. Особливо чітко це було помітно у тому, як Острозький квапився відвезти її до свого володаря. І бідолашну дівчину охопила паніка — як їхати у товаристві таких людей, поруч із якими вона, високородна княжна, почувається неотесаною селючкою? Ситуацію не рятувала присутність найстаршого брата Івана, який мав провести її до Новогрудка, де домовилися влаштувати весілля. «Що робити, коли Любарт помітить моє убозтво й стане зневажати? Адже

брат поїде, Ростовська земля далеко, і нікому буде мене ані пожаліти, ані захистити. Ні! Він хороша людина, і я йому сподобаюся та приживуся на тій землі, — заспокоювала саму себе Ольга, ковзаючи поглядом по частих стовбурах дерев. — Мені казали, що він добрий і побожний, сміливий і справедливий, але ж наречених завжди вихваляють. Ох, як же страшно! Якби ж він був молодим чоловіком, а не годився мені у батьки, то, може, мені не було б так страшно!»

— Найясніша князівно, його милість Любарт Гедимінович їде вам назустріч! — голос князя Данила вирвав Ольгу із задуми. Він під'їхав до колимаги та нахилився з коня до самого віконечка.

— Що? — сполохалася дівчина. — Як їде? Навіщо? Адже ми мали зустрітися в Новогрудку. Невже треба просто посеред дороги?

— Як таке можливо? — негайно обурилася Пелагея. — Наречений не повинен бачити наречену до шлюбу...

— Моя найясніша князівно, моя майбутня володарко, та чи є у світі хоч одна діва, здатна перевершити красою вас, ніжну, мов квіт лілей?! — зовсім не зважаючи на слова Пелагеї, інтимно та млосо промовив Данило, при цьому ледь не влазячи у вікно колимаги. — Його княжій милості кортить побачити вас, тож вибачте йому цю маленьку нескромність. І не тривожтеся через цю негадану зустріч — від хвилювання ваші очі заблищали, мов дві зірки через пелену нічного туману, а рум'янець ваших щічок осоромить навіть ранкову зорю. Упевнений, що, ледь побачивши вас, його милість покладе до ваших ніг своє серце, бо всі його думки вже давно належать вам! — І, зовсім не доброчесно хихикнувши й задерикувато підморгнувши Ользі, Острозький поскакав уперед.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ